

Leon Rytz,

Född 1927 i Warszawa, Polen. Hans mamma hade tillsammans med Leons faster, en teimport. De samarbetade med en polsk familj ute på landsbygden, som också sålde deras te.

Leon bodde i Warszawas getto tillsammans med sin familj. En dag, 1942, när han var ute stötte han på nazisterna med flera lastbilar som plockade upp pojkar på flaken, pojkar mellan tio och tjugotvå år.. Sedan den dagen har Leon aldrig sett sin familj igen. Lastbilarna kördes till "Umschlagplatz" i Warszawa och Leon deporterades till Majdanek. Där byggde han baracker i en till två månader, han är osäker på tidsperioden. Därefter deporterades han till Treblinka. På en transport från Treblinka lyckades Leon fly ut i skogen och anslöt sig till en grupp partisaner. Han deltog i flera av partisanernas räder mot nazisterna. Men partisanerna dödade judarna som anslutit sig till dem en efter en så Leon rymde även därifrån. Han tog sig till Warszawa igen, det här var 1943 staden stod i lågor när han kom fram. Leon blev tillfångatagen av nazisterna som skickade honom till arbetslägret Skarzysko Hasag Kamienna där man tillverkade krigsmaterial. Efter ett misslyckat rymningsförsök därifrån skulle Leon avrättas men räddades av en, för honom helt okänd, dam som sa att hon hade en diamant i sin sko som de skulle få om de lät hennes bror leva. När den ryska fronten närmade sig evakuerades lägret till en kort tid till Czestochowa och därefter kom Leon till Buchenwald. Sedan blev det deportation till Dora-Nordhausen, där var han kvar till februari/mars 1945 då lägret evakuerades och fångarna skickades till Bergen-Belsen. Leon hamnade med de ryska fångarna i Bergen-Belsen och tillsammans med dem lyckades han rymma även därifrån. På sin färd mot fronten släppte de ryska krigsfångarna av Leon vid en motorväg och lämnade honom där. En amerikan plockade upp honom och körde honom till den amerikanska förläggningen i Farsleben i Tyskland. Där berättade han, på Yiddish, för amerikansk judiska soldater vad han varit med om. De grät.

Amerikanarna förflyttades från Farsleben till Japan och de befriade fångarna hamnade på en förläggning mellan Hamburg och Lübeck. Där träffade Leon en svensk sjuksköterska som smugglade med honom på en av båtarna till Sverige. Där fick han först vara tre veckor i karantän i Helsingborg. Därefter kom Jewish Agency och plockade ut alla som var under en viss ålder, cirka 20 pojkar och 20 flickor, och grundade en Kibbutz för dem, på Djurberga gård. Sedan kom han till Borås där han tillbringat resten av sitt liv. Snart efter ankomsten dit gick han till Arbetsförmedlingen och sa att han ville skaffa sig ett yrke/utbilda sig. Han nöjde sig inte med ett okvalificerat jobb. Genom lite tur och möte med människor som var villiga att hjälpa fick han möjlighet att studera på Textilinstitutet och ett jobb på en restaurang som skulle ge honom möjlighet att bekosta studierna och där han dessutom fick mat. Oscar Jacobsons son gick samma utbildning och när de var klara med den fick Leon jobb på hans pappas fabrik. Han bemöttes väl av de svenska arbetskamraterna. Efter ett år blev Leon förman på fabriken. Där introducerade han en maskin som sydde knappar. Tidigare hade alla knappar sytts för hand. 1954, efter åtta år på Oscar Jacobson Oscar Jaboson var en herrkonfektionsfirma som grundats i Borås 1903). Beslutade han sig för att starta egen firma, sy barnkläder.

Han bodde med åtta unga män som han träffat på Kibbutzen och som nu jobbade på Algots (en firma som först producerade arbetskläder, men under 1940-talet började man även tillverka sport- och fritidskläder). Han säger att cirka 700 överlevande som kommit till Sverige med de vita bussarna kom till Borås och fick anställning i textilbranschen. De umgicks mycket med varandra. Han beskriver 1970-1990-talen som särskilt livaktiga. Han tycker att mötet med andra som överlevt Förintelsen varit viktigt, men svårt att träffa någon som haft upplevelser som verkligen liknar hans.

Leon ser sig som svensk i dag. Efter 70 år i Sverige blev han Boråsambassadör. Han känner sig hedrad.

Han tycker att de upplevelser de hade under Förintelsen gjorde så att de tänkte som 60-åringar när de kom till Sverige efter befrielsen, trots att de bara var tonåringar. Han var 20 år när han träffade Edit. Han tycker att det är fantastiskt att han och Edit haft den fysiska förmågan att bygga upp ett liv och en familj efter det helvete som han gått igenom. Edit berättade att hon har mardrömmar. I likhet med henne säger Leon att han ser förskräckliga bilder framför sig som påminner honom om vad han gått igenom.

Han tycker att det viktigaste är att man vårdar demokratin, för i en demokrati mördar man inte oskyldiga människor.

Det viktigaste med det judiska tycker han är traditionen. 1965 (eller 1966?) bidrog han, genom en kontakt med kyrkofullmäktige i Borås, till att en synagoga med plats för 80 sittande byggdes.